תלמוד בבלי · אחרונים · פתח עינים · סדר מועד

פתח עינים על סוכה

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

פתח עינים על סוכה

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/פתח-עינים-על-סוכה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ג. 4
דף ה. 4
דף ט. 4
דף י. 5
דף כ. 5
דף כד. 5
דף כה. 5
דף כח. 6
דף לא. 6
דף לד. 6
דף מב. 8
דף מג. 8
דף מט. 8
דף נא. 9
דף נא. 9
דף נב. 9
דף נב. 10
דף נג. 11

דף ג.

כבר נפתח"ו פתחי חותם הנה הוא דפו"ס בקונטריס שמחת הרגל רות מה שהי' כתוב אצלי בקונטריס זה פתח עינים על מסכת סוכה *) בס"ד ועתה אכתוב שנים ג' גרגרים בס"ד:

תוס' ד"ה לא נצרכא וכו' אבל לא היתה רחבה שבעה טפחים וכו' כן הגירסא בתוס' על קלף כ"י ודלא כאחרונים שכתבו שהוא טעות בתוס' דקמן והשיגו על הב"ח וכמ"ש בברכי יוסף סי' תרל"ד בס"ד:

תוס' ד"ה דאמר לך מני מ"ש בסוף דבריהם דמ"ש לא קיימת מצוה סוכה מימיך דאפי' מדאורייתא לא קיים. אין כן דעת הר"ן והריטב"א וכמו שכתבתי בעניותי בס' הקטן דברים אחדים דף קי"ו ע"ב וע"ש מה שכתבתי על הרב לחם שמים ומשנה לחם עש"ב בס"ד:

דף ה.

והכתיב מאחז פני כסא וכו' ואמר ר' תנחום וכו' הקשה הרב מהר"י פינטו אמאי המקשן הוצרך לדרשת ר' תנחום והלא שפיר מצי לאקשויי בלי מימרת ר' תנחום וראה בעיניך דלר' תנחום דחי למטה מעשרה והדר פריך מקרא לחוד והכתיב מאחז פני כסא אלמא קרא אלים מדרשת ר' תנחום. ומה שתירץ הרב ז"ל דבריו מגומגמים הרבה מתוך הסוגיא דלכ"ע משה עלה אלא דקאמר דהגם דעלה כמה רקיעים לא הגיע עד מקום השכינה ממש רק למטה מעשרה ובזה אין מקום למ"ש הרב הנז' ואם הוריד הכסא למטה אצלנו וכו' דזה לא יש ס"ד בעולם רק שהוריד הכסא ממקום השכינה עשרה טפחים והיא ברומן של רקיעים ועולמות עליונים וזה לפי דבריו של הרב ז"ל ועוד יש לדקדק בלשון הרב ז"ל כאשר יושת עליו עין המעיין ואין להאריך:

ולעיקר קושיתו אפשר לומר דאי מקרא לחוד לא הוה מצי למפרך דנאמר דהפסוק לא מיירי במשה רבינו ע"ה וכמו שפירשו המפרשים עיין בדבריהם אמטו להכי אצטריך לדר' תנחום דהוא מפרש קרא במשה רבינו ע"ה ודריש שפירש מזיו שכינתו עליו ודוק:

דף ט.

תוס' ד"ה ואם עשאה לשם חג. עמ"ש אני בעניי בספרי הקטן ברכי יוסף א"ח סי' תרל"ו על דברי התוס' הללו ומ"ש האחרונים בס"ד:

דף י:

אמר שמואל הישן בכילה ערום וכו' עמ"ש הרא"ש פ' מי שמתו שהביא מימרא זו דשמואל וכתב דלא קי"ל הכי. וק' על הרב מגן אברהם סי' ר"ע דכתב על דברי הרא"ש פ' הרואה דאשתמיטיה גמרא דקמן וכבר אני בעניי כתבתי על דברי קדשו של הרב מגן אברהם על הברכי' שם וע"ש בס' הקטן מחב"ר מה שכתבתי בס"ד:

דף כ:

ראיתם טבי עבדי וכו' עמ"ש הר"ן אמאי דאתמר עלה בירושלמי ולכאורה יקשה על הר"ן ממ"ש הוא עצמו פ"ג דר"ה וכמו שכתבתי אנכי עפר בס' הקטן מחב"ר א"ח סי' תקי"א דרך אגב בס"ד ע"ש:

דף כד:

ע"מ שלא תלכי לבית אביך וכו' הרואה יראה דברי הריטב"א בחידושיו בשמעתין ומ"ש בחידושיו לגיטין דף כ"ב ובחידושיו לקדושין דף ה' ובחידושיו לעירובין דלכאורה יש לדקדק מדבריו על דבריו ועמ"ש משם הריטב"א גאון עזנו הרב פרשת דרכים דרוש ח' אשר לפום ריהטא נראה הפך ממ"ש בחידו' לגיטין ע"ש וצריך להתישב קצת בדבר ודוק:

דף כה:

מישאל ואלצפן שהיו עסוקין בנדב ואביהוא הקשו התוס' למ"ד שנשרפו גופם אמאי נטמאו. והקשה רב אשכנזי דמאי קושיא נטמאו מבגדיהם שנגעו בגופם טרם שנשרף ואדם הנוגע בכלים שנגעו במת טמא. ושמעתי מתרצים דהרמב"ם פ"ה דטו"מ דין י"ג כתב דטמא דוקא במגע אבל לא במשא ונושאי נדב ואביהוא ודאי עשו כדין ולא נגעו ושפיר מקשו התוס'. ועמ"ש הרב טירת כסף. ובס' דעת זקנים פ' שמיני בפי' המיוחס לתוס' הקשו למ"ד שמתו בפנים איך לא נטמא המשכן עש"ב:

אלא עוסקין במ"מ היו שחל ז' שלהם להיות ע"פ וכו' פירש"י שנטמאו ז' ימים לפני הפסח ואעפ"י שטומאה זו תעכב אכילת פסחיהן וכו'. מקשים משם הגאון מהר"ד אופניים דכפי זה נטמאו הם בשאט בנפש על דעת שלא לאכול פסח וא"כ מאי שאלו למה נגרע הלא ע"ד כן נטמאו דהעוסק במצוה פטור מן המצוה כדאמרינן הכא ותירץ הרב החסיד כמהר"ר דוד מלמד כשנדקדק מאמר למה נגרע דמשמע דכלם שוים ולמה יצאו הם בגרעון וזה אינו צודק דישראל טהורים והם בלתי טהורים ומאי קאמר למה

נגרע. אכן בו בפרק חל ר"ח ניסן יום א' בשבת כמשז"ל וא"כ ע"פ חל בשבת ורשב"ג ס"ל ב' שבתות שואלין לפני הפסח שכן משה עומד בפסח א' ומזהיר על פסח ב' שנאמר ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו אפי' בשבת במועדו אפי' בטומאה ואותו היום שבת א"כ זו היא העמק שאלה מאחר דתרי במועדו כתיבי לשבת ולטומאה והיום הזה שבת א"כ אנו שוין דכיון שאתם מקריבין בשבת משום במועדו אף אנו נקריב אף בטומאה משום במועדו ולמה נגרע. וא"ל ה' דבמועדו אף בטומאה ברוב הקהל טמאים זהת"ד ויש להרגיש על זה דא"כ כשנטמאו ז' ימים לא היה ברור להם שלא יאכלו פסח ומאי יליף בש"ס. ותו דקושית הגאון הנז' לק"מ דכבר אמרו בספרי דשאלו שיזרק הדם על הטמאים ויאכל לטהורים וזו עיקר שאלתם כמ"ש הרא"ם פ' בהעלותך ע"ש ודוק כי קצרתי:

אביי אמר משום יחוד. עמ"ש אנכי עפר דל בספרי הקטן שער יוסף בקונטריס הסימנים סימן ג' דף ה' בס"ד.

דף כח.

אמרו על ריב"ז מימיו לא שח שיחת חולין וכו' הר"מ פ"ב דדעות כתב כן על רב ומרן כ"מ כתב דהכא אמרו כן על ריב"ז אבל על רב לא ידע מקומו ואין ספק דהרמב"ם מצא כן ברז"ל אבל ק"ק דמנו לרב עשר קדושות והביאם ספר יוחסין וכן ראיתי בס' הפרדס לרש"י כ"י ולא מנו הא דלא שח שיחה בטלה ומ"ש בשו"ת מקום שמואל סוף סי' ס"ה אין דבריו מחוורים כמ"ש בהגהות הר"מ בס"ד: [עיין מ"ש בעניותי בקונטריס זה סוף מנחות בס"ד]:

האזרח לרבות הגרים ודברי התוס' והריטב"א עמ"ש בראש דוד דף פ"ט:

דף לא.

דהוה לאבוה שי"ח עבדי עמ"ש בראש דוד פ' בלק דף קכ"ה ע"ד בס"ד:

דף לד:

משנה. ר' עקיבא אומר כשם שלולב אחד ואתרוג אחד כך הדס אחד וערבה אחת. אפשר לומר דרך דרש דרבי עקיבא דריש כמ"ש במדרש פרי עץ הדר זה הקב"ה כפות תמרים זה הקב"ה וענף עץ עבות זה הקב"ה וערבי נחל זה הקב"ה ומשו"ה סבר דמאחר דכל מין רומז להקב"ה כשם שלולב אחד וכו' דכל מין רומז להקב"ה ולכן גם הדס אחד וערבה אחת. אכן רבנן סברי דנהי דדרשינן הכי אבל ענף עץ עבות רמז לחג"ת וערבי

נחל לנו"ה כמו שפירש בס' הלקוטים משם האר"י זצ"ל במדרש הנז' פרי עץ הדר זה הקב"ה וכו' ע"ש ועמ"ש הגאון החסיד מהר"ר אלעזר מקראקא בס' מעשה רקח ע"ש:

גמרא. ר' טרפון אומר שלשה ואפי' שלשתן וכו' ממאי דקאמר ר' טרפון שלשה ואפי' שלשתן קטומים הכריע הרב כנסת הגדולה בתשובות א"ח חלק ב' סי' נ"א דלא כהרמב"ן שכתב דר' טרפון לא פליג אלא בקטימה ולא הכניס עצמו במנין וקי"ל כר"ט בקטימה שנפסקה הלכה כמותו וכר' עקיבא במנין וכמ"ש הר"ן והה"מ בשמו. ותהי עלה הרב הנז' דהרי ר"ט אמר שלשה ואפי' שלשתן וזה מוכח דלא כהרמב"ן עכ"ד ואני תמיה על הרב ז"ל שהכניס ראשו בין ההרים הגבוהים בדקדוק קל ופשוט וחשד לאלין אריוותא שלא עמדו בסוד דיוק זה והול"ל דלא הוו גרסי הכי הרמב"ן ודעמיה. ועוד נעלם ממנו דבעל הלכות גדולות מייתי הבריתא ול"ג תיבת שלשה ובודאי דהכי גרסי לה קמאי ואין להשגיח בנסחי דקמן וגירסת הראשונים עיקר. שוב ראיתי למהר"ם ן' חביב בשיטתו שדקדק מתיבת שלשה על הרמב"ן וכתב ואפשר דל"ג ליה ע"ש וגם מהרב אשתמיטיתיה גירסת בה"ג:

וחזה הוית להרמב"ח שם שכתב משם הרב קרבן אהרן דהתוס' סבירא להו דכך מסור בידו דר' ישמעאל הלכה למשה מסיני וכתב עליו ודברים תמוהים הם דאיך אפשר דמה שאומר ר"י בתחלת דבריו שהם שלש הוא הל"מ והלא אח"ך חזר בו ר"י דאמר אפי' שנים קטומים ואחד אינו קטום כלומר דלא בעי אלא הדס אחד ואם מ"ש תחלה היה הל"מ פשיטא דלא חזר בו עכ"ל ולי הדל נראה דאין כונת הרב קרבן אהרן לר"י דהוא לא כתב לר"י כמו שהעתיק בשמו הרב הרמב"ח וכונתו לר' טרפון דקי"ל כותיה ג'. וראה דברי הרב קרבן אהרן שאמר על הגמרא ואע"ג דנקט דברי ר"י לדידן הא קושטא הוא. עוד ראיתי להרמב"ח שם שכתב ובהקומץ רבה דף כ"ז אייתי בריתא דכלם צריכים להיות באגודה אחת ומשמע שם שגם אתרוג צריך שיהיה באגודה והוא תימה וצ"ע עכ"ל ולי ההדיוט לק"מ דאגודה דהתם פירושה שיהיו קרובי' ויגיד עליו רעו אגודה של ישראל דסמיך ודוק:

תוס' ד"ה ענף עץ עבות ג' פי' בקונט' וכו' ותימה וכו' וא"ת וכו' דבור זה נתחבטו בו ואני בעניי קצת ממה שעיינתי מצאתיו בס' קרבן אהרן ובס' כפות תמרים וכיונתי לדעת הרבנים ז"ל בקצת דרכים ועתה לא אכתוב אלא דבר קטן דאפשר דהתוס' כתבו תימה על רש"י ולא חשו לתרץ דהתירוץ פשוט דהא חזר בו ר' ישמעאל ואימא דמשו"ה הדר ביה ורש"י פירש כפי הס"ד אך ק' דהו"ל לדרוש פרי עץ הדר ג' ותי' דדריש שטעם עצו וכו' ומשו"ה לא דריש ג' וקושיא זו הקשו גם למאי דהדר ביה וס"ל דהדס חד משום

דקרא לחופה עץ וקליעה וע"ז הקשו דהו"ל לדרוש פרי עץ הדר ג' ותירצו, ור"ל דגם הדר אצט' לאפוקי פלפלין. ולקושית התוס' י"ל דמדכתיב פרי עץ סמוך לכפות תמרים דהוא לולב א' שמעינן דהוא חד. ואחז"ר מצאתי לה' יפ"ת זה גם כן וע"ש בסגנון שכתב דברי התוס' ומ"ש אח"ך ודוק:

דף מב:

ההלל והשמחה שמנה. כתב הר"ן ואע"ג דכי מקלע בשבת ביום א' אי אפשר בשלמים וכו' ולא למשחטיה בע"ש וי"ט דבעינן זביחה בשעת שמחה וכו' ע"ש ושמעתי מקשים דהרמב"ם פ"ב דחגיגה פסק דלא בעינן זביחה בשעת שמחה ומרן שם בכ"מ נתן טעם נכון מתוך הסוגיא דפסחים ע"ש ומ"ט דהר"ן דנקיט איפכא ועיין בתוס' וק"ל:

דף מג.

רש"י ד"ה ויעבירנו כגון אם היה מונח בכרמלית או בקרפף או בגינה דאין כאן איסור הוצאה דאוריתא וכו' יש מי שהקשה דקרפף וגינה דאית להו מחיצות מדאוריתא רשות היחיד גמור ורבנן הוא דהחמירו ואיך רש"י השוהו לכרמלית וכה"ג הקשו התוס' על רש"י בשבת דף ח' ע"ש ויש לישב:

דף מט:

אר"א גדול העושה צדקה יותר מכל הקרבנות וכו' פי' דצדקה מכפרת אף על המזיד כמשז"ל מהך קרא דיליף ר"א דכתיב עשה צדקה ומשפט ועמ"ש בעניותנו פ"ק דבתרא בס"ד: בחכמה כי דבריו הם חכמה לאמיתה של תורה: [ואפשר עוד לומר בסגנון אחר הא דנקט פיה פתחה בחכמה לשון נקבה כמ"ש בזהר הקדוש בריש שמות דאיש וביתו באו כלפי צבא המרום ולשון בית דהוא נוקבא היינו דכל דמקבל מאחרים איקרי נוקבא ע"ש ועיקר הת"ח הוא שיאמת בדעתו כי לא שלם ועדיין צריך לקבל מאחר וכבר הראשונים כתבו שלכך נקראו תלמידי חכמים כי לעולם שוו נפשיהו תלמידים ורצונם ללמוד מאחר. ולרמז זה נקט פיה פתחה בחכמה שתמיד חושב שדומה לנקבה שמקבלת והגם כי חכמת אלהים בקרבו אפילו כשפי צדיק יהגה חכמה בו בפרק שוי נפשיה דרוצה ללמוד ומספקא ליה אם כיון אל האמת. ותורת חסד על לשונה שכונתו לברר האמת, ועמ"ש בעניותי בראש דוד פ' בשלח בס"ד]:

יכול אף ירא שמים כן פירוש יכול אף ירא שמים אינו יכול לקפוץ כלומר שלא יזדמן לו אנשים הגונים כדי שיהא חסד שלם. רש"י בכ"י. הביאו רב בצלאל בלקוטיו כ"י: **זוהי תורה של חסד** כלומר תורה לשמה שלא על מנת לקבל פרס בשום צד כי אם דוקא לעשות נחת רוח ליוצרו דאז נקרא חסיד המתחסד עם קונו כמו שביאר רבינו מהרח"ו זצ"ל ולכן נקרא תורה של חסד. ואפשר לומר דנקט קרא פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה נקבה על דרך משז"ל ביומא דף ע"א אליכם אישים אקרא א"ר ברכיה אלו ת"ח שדומין לנשים ועושים גבורה כאנשי' ופירש"י שדומין לנשים ענותנין ותשושי כח. ולהכי נקט לשון נקבה פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה. וכיון שהן ענותנים מכונים אל האמת וז"ש פיה פתחה כי דבריו הם חכמה לאמיתה של תורה:

דף נא.

חסידים ואנשי מעשה היו מרקדין בפניהם. פירוש היו מרקדים לפני הלויים שהיו עומדים במעלות והם היו למטה בעזרה ומרקדים לפניהם באבוקות של אור שהיו זורקין כלפי מעלה ומקבל א' וזורק א' והיו אומרים דברי שירות. לקוטי רב בצלאל כ"י בשם רבינו ישעיה הגדול:

דף נא:

עמדו שני כהנים בשער העליון היורד וכו' פירוש זהו שער העליון דהיינו שער ניקנור שמשם היו יורדין מעזרת ישראל לעזרת נשים. רבינו ישעיה הגדול לקוטי רב בצלאל כ"י: **מ"ט איענשו משום דעברי אהאי קרא לא תוסיפון וכו'** סוגיא זו מכרזת ואומרת דלא כיש מפרשים דציווי לא תוסיפון וכו' לא היה לדורות ועמ"ש אני בעניי בהגהותי לה' מלכים ובספרי הקטן ברכי יוסף א"ה סי' ד' בס"ד:

דף נב.

וכיון שראה משיח בן יוסף שנהרג א"ל רבש"ע איני מבקש ממך אלא חיים וכו' כבר התנבא עליך דוד אביך שנאמר חיים שאל וכו'. ראיתי בס' לקוטי הש"ס משם רבינו האר"י זצ"ל דמשיח בן יוסף הוא מסוד נשמת אביה בן ירבעם ולפי שירבעם מרד במ' בית דוד נתחייב מיתה ולכך נהרג עד שהתפלל עליו דוד בעצמו בסוד חיים שאל ממך נתת לו עכ"ל בדף י"א ע"ש ויש להעיר דממאמרין מוכח דדהע"ה אמר חיים שאל ממך על משיח בן דוד. ואפשר דמה שמבקש משיח בן דוד חיים אעיקרא הוא על משיח בן

אפרים שנהרג להחיותו והשיב הקב"ה כבר נתפלל עליך דוד אביך חיים שאל כלומר למשיח בן יוסף ששואל משיח בן דוד נתת לו וחי ודוק:

שבעה שמות יש לו ליצה"ר וכו' עמ"ש אני בעניי דרך דרש בקונטריס שמחת הרגל בלימוד א' לחג הפסח בס"ד ע"ש באורך:

ת"ר ואת הצפוני וכו' זה יצה"ר וכו' בדרשותי בקונטריס חדרי בטן על פ' ישעיה סי' נ"ט ביצי צפעוני בקעו אמרתי [עמ"ש בעניותי לקמן בכתובות פ' המדיר עמ"ש הזהרו מזבובים של בעלי ראתן ע"ש] דרז"ל אמרו גמירי אין יצה"ר שולט אלא במה שעין רואה ואם נותן עי"ן בתוך צפוני יהיה צפעוני כי נח"ש ינח"ש לאבדו ולכן אם יסתכל בעריות או בספרים חיצונים ונטמ' תחת עין אז צפוני בכח עין יהיה צפעוני ושם הארכתי בעניותי לפרש הפסוקים כפי קצורי:

כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו. כבר פירש רבינו מהרח"ו זצ"ל כי לפי בחי' נשמתו ממחצב הנשמות ממדרגה זו עצמה יושת עליו מהדינין יצה"ר ונמצא כי אם גדלה נשמתו גם היצה"ר הוא גדול לפי מדרגתו מבחי' הדינין וסתם יצה"ר מתגבר וגם זה מתגבר כפי מדרגתו והוא גדול הימנו. א"נ כי מי שהוא גדול בתורה ובמצות ובזה משפיל ומכניע היצה"ר ולכן מתגבר ומתחזק עליו והוא התקוממות המנגד ושם מעייניו להאבידו ולכן יצרו גדול ועמ"ש בעניותי בס' הקטן דברים אחדים דף קי"ח:

א"ר יצחק יצרו של אדם מתגבר עליו וכו' כן הגירסא בדפוס פפד"מ וצ"ל מתחדש עליו וכו' וכן הוא בעין יעקב. ור"ש בן לקיש הוא דאמר מתגבר עליו וכן הוא בקידושין דף ל'. ועמ"ש אני בעניי בס' הקטן דברים אחדים דרוש ח"י ודרוש כ"ב בס"ד:

דף נב:

באטב"ח דר' חייא וכו' מצאתי כתוב בס' קדמון כ"י בלשון זה. ששה אלפא ביתות. אבג"ד של אנשי כנסת הגדולה. אחס בטע של רבינו הקדוש. אטבח דר' חייא. איק בכר של רשב"י אתב"ש של אברהם אע"ה. אלבם. של ר' עקיבא. ובאלו יוצאים השמות מפורשין ולא באחרות עכ"ל ועיין פ' הבונה:

קורין לסהדא מנון. הא דאפיקיה לזה שמעיד עליו בחילוף א"ב וגם בלשון תרגום אפשר דהיינו משום לרמוז דעדותו אינו עדות לעשות הדין על פיו לחוד כי הוא שונא המבקש להמיתו והוא רשע אלא דהכא בלא עדותו הדבר מפורסם שכל אבריו פגומים וכמה מקטרגים שנבראו בכל עבירותיו וכיוצא ע"ד שאמרו פ"ק דכתובות פתח פתוח כשני עדים דמי ועיין מ"ש הרב עיון יעקב ועמ"ש בכסא דוד דרוש יו"ד ודוק:

אמר רבא בתחילה קראו הלך ולבסוף קראו ארח ולבסוף קראו איש. אפשר לומר כי בראש קראו הלך כי התחיל לפתותו ועדיין כמו עובר דרך כמו שפירש"י ואח"ך ארח כי התחיל להוציאו ולהדיחו לסטרא אחרא וזהו ארח אותיות אחר דכבר שלט הסט"א בו ועדיין יש בו קדושה בפנימיותו ולבסוף נעשה איש בעל הבית כמו שפירש"י שמושל מבית ומחוץ וכלה גרש יגרש הקדושה מפנימותו ומחיצונויותו כי הקדושה בורחת ממנו כי קצר המצע מהשתרע:

א"ר יוחנן אלמלא שלש מקראות וכו' זאת לפני' האר"ש יסדתי במאמרינו בסוף שמחת הרגל ועמ"ש עוד אני בעניי בקונטריס זה לעיל בברכות דף ל"ב בס"ד:

דף נג.

תניא אמרו עליו על הלל הזקן כשהיה שמח בשמחת בית השואבה אמר כן אם אני כאן הכל כאן וכו' פירש"י שהיה הלל אומר בשמו של הקב"ה. ואתיא כמאן דגריס בשילהי סנהדרין אר"ש אם אתה עושה דין בעיר הנדחת מעלה אני עליך כאלו מעלה עולה כליל לפני וכתב הרב הגדול מהר"ר יוסף אשכנזי (שהיה בזמן האר"י זצ"ל) כי דרך החכמים לדבר הדברים כאלו נאמרו מפי הקב"ה עכ"ד וא"ש מ"ש כשהיה שמח בשמחת בית השואבה כלומר דהיא נקראת בית השואבה ששואבים רוח הקדש והלל כרב גודלו בתוקף שמחתו נחה עליו הרוח והיה או' כאלו הקב"ה אומר:

שעה ראשונה תמיד של שחר משם לתפלה וכו' אע"ג דאיכא מ"ד פ' תפלת השחר דתפלות כנגד תמידין תקנום והכא קאמר דהיו מקריבין התמידין ומתפללים. אין כונתו דתפלות במקום תמידין תקנום ולפי שבטלו התמידין תקנו תפלות דהא תפלה להרמב"ם מ"ע דאוריתא אלא הכונה דתקנו רז"ל שיהיו מתפללים התפלות בזמן התמידין דייקא נמי דקאמר כנגד התמידין ולא אמר במקום התמידין ועמ"ש הרשב"ץ בתשובותיו ח"ב סימן קס"א: